

A bütykös ásólúd (*Tadorna tadorna*) fészkelése és vonulása Magyarországon

Nesting and migration of the Common Shelduck (*Tadorna tadorna*) in Hungary

PELLINGER ATTILA

1. Bevezetés

A bütykös ásólúd (*Tadorna tadorna*) a 20. század végéig ritka átvonuló faj volt a Kárpát-medencében (ANDRÉSI, 1986; ENDES, 1980). Hazai vizes élőhelyeinken az 1990-es évek közepéig szórványosak voltak előfordulásai, azonban az elmúlt évszázad utolsó évtizedében feltűnően gyarapodott a faj magyarországi megfigyeléseinek száma, és ezzel egyidejűen emelkedtek az egyes megfigyelési alkalmakkor regisztrált egyedszámok is (HADARICS & PELLINGER, 2009). Először a nyugati határvidéken (HADARICS, 1996, 1999; MOGYORÓSI, 1997), majd az ország más területein is (PÁSTI, 2003; 2005) észlelték a bütykös ásólúd költéseit, amelyek alapján hazánkban ma már rendszeres, de jelenleg még kis számban fészkelő madárfajnak tekinthetjük. A rendelkezésünkre álló adatok alapján a fészkelésre alkalmas élőhelyeken a faj tartós megtelepedése és további terjeszkedése várható.

Jelen munka keretében értékelni kívánom a bütykös ásólúd hazai státuszát mint terjeszkedő fészkelő és rendszeressé váló átvonuló fajt. Mint a hazai madárfaunára tekintve új költőfaj, természetvédelmi jelentőségű státusza egyértelműen változást mutat, és mint kompetitor a jövőben befolyásolhatja más, a hazai faunára nézve állandó fajok állományviszonyait is. Dinamikusan növekvő állományát tekintve hosszú távon hatással lehet a nyári lúd (*Anser anser*) és a költő vadrécefajok (Anatidae) hazai populációinak alakulására, annak ellenére, hogy ennek jelei a jelenlegi fészkelőállomány mellett még nem jelentkeznek.

2. Anyag és módszer

A bütykös ásólúd fészkelésére és vonulására vonatkozó adatokat két forrásból gyűjtöttem össze. A bütykös ásólúd 1985 és 2003 közötti hazai előfordulásait az időközben megszünt *Túzok* című madártani folyóirat számára beküldött megfigyelési adatok (1148 adat) szolgáltatták. A faj további terjeszkedésének nyomon követésére (adatgyűjtés) felhasználtam az internet nyújtotta lehetőségeket, ami a korábbi hasonló vizsgálatokhoz képest egy új, hatékonyabb eszközt biztosított. Amíg a korábbi évtizedekben a hasonló adatgyűjtés és az adatokhoz való hozzáférés nehézkes volt, a szinte valós idejű adatértékelést jelentősen megkönnyíti a ritka előfordulású madárfajok adatait összegyűjtő internetes platformok létezése, amelyet hazánkban elsősorban a *birding.hu* internetes oldal biztosít. Ezen az oldalon azonnal közzétételre kerülnek a különböző jelentős madárelőhelyeken végzett megfigyelések eredményei, amelyek éppen a vizes élőhelyek tekintetében jól (a korábbi adatgyűjtési módszerekhez képest különösen jól) feldolgozható adattáblákat szolgáltatnak. Minél könnyebben megfigyelhetőek a különböző madárfajok és minél inkább felkeltik a terepi megfigyelők figyelmét, annál inkább közelíti a begyűjtött adatok összessége a szóban forgó faj valós előfordulási gyakoriságát. Ebben a tekintetben a vizsgált fajra vonatkozó adattömeg a korábbiaknál lényegesen pontosabb kép alkotását teszi lehetővé. Meg kell azonban jegyezni, hogy a *birding.hu* projekt (és más hasonló) keretében gyűjtött adatok a valós előfordulási gyakoriságot csak a ritka és/vagy „érdekes” fajok esetében reprezentálják kielégítő pontossággal. E tekintetben a bütykös ásólúd kiváló modellfaj, hiszen ma még kellően ritka, emellett terepi felismerése sem okoz gondot, így sok megfigyelési adat keletkezik és válik hozzáférhetővé.

Jelen vizsgálathoz felhasználtam a *birding.hu* projekt keretében 2004 és 2008 között Magyarországon gyűjtött bütykös ásólúd előfordulási adatok összességét, amelyeket a weboldal üzemeltetői bocsátottak a rendelkezésemre. Áttekintve az 1185 adatrekordot, a többszörösen rögzített adatokat kiszűrtem, esetenként adatösszevonásokat végeztem (pl. szomszédos töegységeken megfigyelt és külön rögzített adatok esetében). A vizsgálati időszakból származó, az internetes felületen nem rögzített, de a Fertő térségéből származó rendelkezésemre álló adatokat hozzáfűztem, így a feldolgozott adatbázis 1211 rekordból állt.

A Fertő vidéki fészkelő állományt összefüggőnek tekintettem, ezért az ausztriai oldalon észlelt fészkelésekre vonatkozó megfigyeléseket is felhasználtam.

3. Eredmények

3.1. A bütykös ásólúd fészkelése a Kárpát-medencében

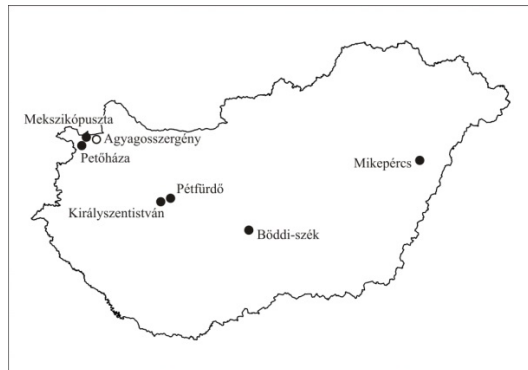
A bütykös ásólúd elterjedési területe és európai fészkelőállománya egyaránt növekszik (HADARICS & PELLINGER, 2009). A faj egyedeinek regisztrált előfordulásai főként a Kisalföld területén váltak egyre gyakoribbá, és itt észlelték az első bizonyított költéseket is. Ezek alapján feltételezhető a nyugati irányból történő terjeszkedés, amely határozott és gyors kolonizációt mutat az elmúlt 10-15 évben.

1996-ban fészkel először a bütykös ásólúd Nyugat-Magyarországon, a petőházi cukorgyár ülepítőtávainál (HADARICS, 1996). Ezt követően néhány további szórványos fészkelés vált ismertté (MOGYORÓSI, 1997; HADARICS, 1999), és megjelent Kelet-Magyarországon is (BARABÁS, 2012) (1. ábra). 2005-ben Mekszikópusztán, a Fertő délkeleti részén található élőhely-rekonstrukciós területen már hét pár költött sikeresen (PELLINGER *et al.*, 2005). A Fertő tavi teljes állomány ennél nagyobb, mivel hasonló számban az ausztriai oldalon is fészkel (DVORAK *et al.*, 2008), sőt ott már rendszeresen költ (1. táblázat).

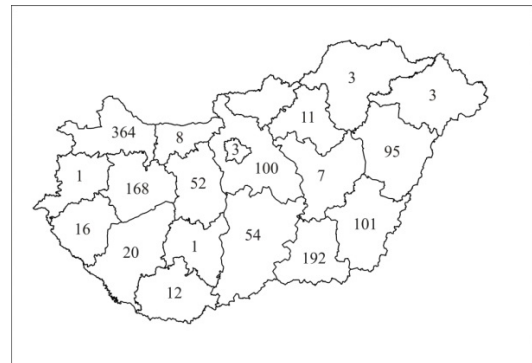
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ausztria	1	2	5	6	5	10	10
Magyarország	1	1	0	0	0	0	0
Összesen:	2	3	5	6	5	10	10
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ausztria	13	10	12	13	16	24	10
Magyarország	0	0	7	0	1	0	2
Összesen:	13	10	19	13	17	24	12

1. táblázat – Bütykös ásólúd fészkelőállományának alakulása a Fertő vidéken
Tab. 1. – Change in the nesting population of Common Shelducks around Lake Fertő

A Fertő környéki fészkeléseken kívül a 2000-es évek első felében több eredményes költés vált ismertté a Balaton-felvidéken, a Kiskunságban és a Hajdúságban (1. ábra). Rendszeres fészkelőnek a Királyszentistván és Balatonfüzfő környéki párok tekinthetők (SZELLE E. *pers. comm.*). A Böddi-széken (BARABÁS, 2012) és Mikepércsi-halastónál (PÁSTI, 2003, 2005) fészkelők státusza jelenleg alkalmoszerűnek mondható. Az ismert hazai fészkelések területi eloszlása és a fészkelőhelyek jellege arra utal, hogy az állomány növekedése várható, és a faj valószínűleg újabb helyeken is megtelepszik majd.

1. ábra – A bütykös ásólúd hazai fészkelőhelyei
Fig. 1. – Breeding sites of the Common Shelduck in Hungary

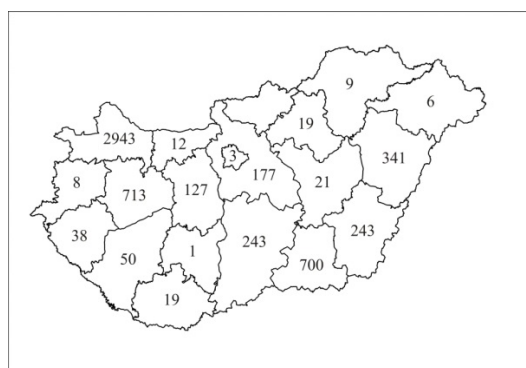

2. ábra – Előfordulások száma megyénként 2004–2008
Fig. 2. – Number of occurrences in each county 2004–2008

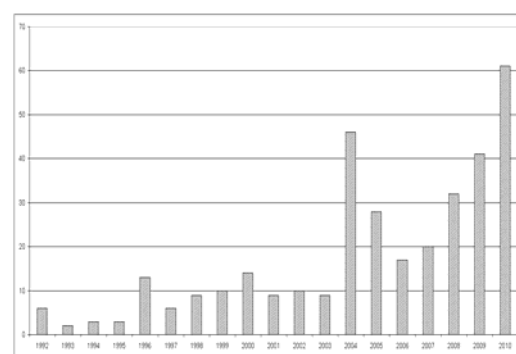
3.2. A bütykös ásólúd vonulása a Kárpát-medencében

Magyarország a bütykös ásólúd nyugat-európai és dél-európai költőállományaitól és azok vonulási útvonalától (tengerpartoktól) egyaránt távol fekszik. Az északnyugat-európai madarak telelőhelyei az Északi-tenger déli és Franciaország atlanti, valamint a Brit-szigetek partjain vannak, de Délnyugat-Európában és Északnyugat-Afrikában is vannak telelők. A délkelet-európai madarak főként Bulgáriában és a Kelet-Mediterráneumban telelnek. (HADARICS & PELLINGER, 2009). A bütykös ásólúd magyarországi észleléseinek száma és az esetenként megfigyelt egyedszám egyaránt növekedést mutat. Bár az utóbbi harminc évben a terepi megfigyelők és a vizes élőhelyeken végzett megfigyelések száma is nőtt, és a hatékonyság (fajismeret, megfigyelőeszközök stb.) is általában javult, a rendelkezésre álló adatok számának növekedését ez önmagában nem magyarázza. A bütykös ásólúd feltűnő megjelenésű és viselkedésű faj, így a rendszeresen járt vizes élőhelyeken regisztrált előfordulásai viszonylag jól reprezentálják a tengerpartoktól távol, szigetszerűen fészkelők – Svájcban (KNAUS, 2000), Csehországban, Ausztriában és Magyarországon – tényleges állománynövekedését.

A Kárpát-medencében számos olyan vizes élőhely található, ahol jelentős vadlúdvonulás folyik ősszel és tavasszal. A múlt század 80-as éveitől e faj egyedei csak ritkán kerültek megfigyelésre, más vadlúdfajok csapataiban, vonulási időszakban (ANDRÉSI, 1986). Az elmúlt 25 évben folyamatosan nőtt az előfordulások száma, az 1990-es évek második felétől ez a növekedés erőteljesebb lett, gyakoribbá váltak a nyári megfigyelések is. Valamennyi jelentős vizes élőhelyünk környezetében előkerült már. Egyszerre rendszerint 1-3 példány jelenik meg, azonban az utóbbi években egyre nagyobb csapatok is előfordultak. A Fertő magyarországi részén a legnagyobb számlált mennyisége 61 példány volt.

3. ábra – Megfigyelt példányok száma 2004–2008
Fig. 3. – Number of observed individuals 2004–2008

4. ábra – Maximális csapatnagyság az 1992–2010 közötti időszakban Mekszikópusztán
Fig. 4. – Maximal group size in the period 1992–2010 in Mekszikópuszta

A megfigyelések területi eloszlását a birding.hu internetes oldalra 2004 és 2008 között feltöltött adatok alapján vizsgáltam. Az öt év alatt egyet (Nórád) kivéve minden megyénkben előfordult, főként azokban, amelyek területére nagyobb tavaink és halastórendszereink esnek. Az előfordulások számát (2. ábra) és a megfigyelt egyedek összesített mennyiségét (3. ábra) tekintve egyaránt kiemelkedik Győr-Moson-Sopron megye, ahol az európai költőállomány terjeszkedése elérte a Kárpát-medencét.

A növekedés nem csak az egyre növekvő előfordulási gyakoriságon keresztül mutatkozik meg. Az 1992 és 2010 között Mekszikópusztán végzett megfigyelések során az egyes években számlált bütykös ásóludak maximális mennyisége ugyancsak határozottan növekedett (4. ábra). A Fertőzugban átvonulókkal együtt ez a növekedés sokkal jelentősebb.

4. Összefoglalás

A bütykös ásóludnak több szigetszerű fészkelő populációja alakult ki a kontinens belsejében. Magyarországon az 1990-es évek végétől kezdve szórványosan költ, a Fertő környékén mára stabil fészkelővé vált. A faj szinte folyamatosan megfigyelhető a jelentősebb vizes élőhelyeken szerte a Kárpát-medencében. Egyaránt jelentősen nőtt a megfigyelési alkalmak száma és az egyidőben megfigyelt példányok száma is. Különösen erős ez a növekedés a Fertő és a Hanság területén (Győr-Moson-Sopron megye), a Balaton-felvidéken (Veszprém megye) és a Dél-Alföldön (Csongrád megye).

5. Summary

In the central part of the continent there evolved several isolated populations of the Common Shelduck. In Hungary it has been breeding since the end of the 1990s sporadically, around Lake Fertő it has become a stable breeding species. The species can be observed almost continually through the year on the significant wetlands of the Carpathian Basin. Both the number of observations and the and the number of individuals observed at one time have increased. This increase is especially strong in the Fertő–Hanság region (Győr-Moson-Sopron county), in the Balaton Uplands (Veszprém county) and the southern part of the Great Hungarian Plain (Csongrád county).

6. Köszönetnyilvánítás

Köszönetemet fejezem ki a *birding.hu* internetes oldal üzemeltetőinek a rendelkezésemre bocsátott adatokért, valamint minden megfigyelőnek, különösen Barabás Lillának, Harald Grabenhoférnek, Johannes Labernek, Musicz Lászlónak, Pásti Csabának, Pénzes Lászlónak, Szelle Ernőnek és Vasas Andrásnak.

7. Irodalom

- ANDRESKA, J. & VITEK, F. (1998): První hnízdění husice liščí (*Tadorna tadorna*) v jižních Čechách. *Sylvia*, 34: 155–156.
- ANDRÉSI P. (1986): Ásóludak előfordulása Magyarországon 1974–1985 között. *Madártani Tájékoztató*, 1986. január–március: 50–52.
- BARABÁS L. (2012): A Magyarországon fészkelő récefajok (Anatinae) elterjedése, valamint állományváltozásai az augusztusi vízimadár-monitoring adatok alapján. Doktori értekezés. Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron.
- DVORAK, M., GRABENHOFER, H. & WENDELIN, B. (2008): Brut- und Durchzugbestände von Wasservögeln an den Lacken des Seewinkels im Jahr 2007. *In: Ornithologisches Monitoring im Nationalpark Neusiedler See – Seewinkel. Bericht über das Jahr 2007.* BirdLife Österreich, Wien: 9–20.
- ENDES M. (1980): A bütykös ásólúd (*Tadorna tadorna* L.) Magyarországon. *Állattani Közlemények*, 67(1–4): 123–124.
- HADARICS T. (1996): Bütykös ásólúd (*Tadorna tadorna*) fészkelése Magyarországon. *Túzok*, 1(3): 124–127.
- HADARICS T. (1999): Bütykös ásólúd (*Tadorna tadorna*) újabb fészkelése Nyugat-Magyarországon. *Túzok*, 4(1–2): 22–23.
- HADARICS T. & PELLINGER A. (2009): Bütykös ásólúd *Tadorna tadorna* (Linnaeus, 1758). *In: CSÖRGŐ T., KARCZA Zs., HALMOS G., MAGYAR G., GYURÁCS J., SZÉP T., BANKOVICS A., SCHMIDT A. & SCHMIDT E.* (szerk.): Magyar madárvonulási atlasz. Kossuth kiadó, Budapest: 123.
- KNAUS, P. (2000): Die Brandgans *Tadorna tadorna* als neuer Brutvogel in der Schweiz. *Ornithologische Beobachter*, 97(1): 7–20.
- MOGYORÓSI S. (1997): Bütykös ásólúd (*Tadorna tadorna*) újabb fészkelése Magyarországon. *Túzok*, 2(3): 112.
- PÁSTI Cs. (2003): Bütykös ásólúd (*Tadorna tadorna*) fészkelése Debrecen határában. *Aquila*, 109–110: 159–160, 175–176.
- PÁSTI Cs. (2005): Bütykös ásólúd (*Tadorna tadorna*) újabb hazai fészkelése. *Aquila*, 112: 215–216, 228–229.
- PELLINGER A., MOGYORÓSI S. & HADARICS T. (2005): Expansion of Shelduck (*Tadorna tadorna* L.) in Hungary. *In: Goose 2005. 9th Annual Meeting of Goose Specialist Group of Wetlands International.* 5–9. November 2005. Sopron, Hungary. Abstracts. Institute of Wildlife Management, Faculty of Forestry, University of West Hungary, Sopron: [51].